

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

КУБАНСКА КРИЗА – УЗРОЦИ, ТОК И ПОСЛЕДИЦЕ

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

др Владимир Ајзенхамер

доцент

КАНДИДАТ:

Радомир Станишић

Београд, 2021. година

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. КОНТЕКСТ ХЛАДНОГ РАТА	3
2. КУБАНСКА РЕВОЛУЦИЈА	7
3. КУБАНСКА КРИЗА.....	13
3.1. Увод у кризу:	13
3.2. Учесници:	15
3.3. Размештање ракета:.....	17
3.4. Врхунац кризе и њен завршетак:	19
4. СВЕТ НАКОН ОКТОБРА 1962.	24
ЗАКЉУЧАК	26
БИБЛИОГРАФИЈА.....	28

УВОД

У свести многих људи постоје они догађаји који су се збили за њихових живота где свако од њих зна и сећа се где се у том тренутку тачно налазио, шта је радио, коју одећу је носио на себи итд, невезано да ли се ради о почетку рата, рођењу детета, земљотресу, политичком или неком другом атентату или поготку у последњој секунди утакмице због које је све стало. Догађаји који су се збили у другој половини октобра 1962. године на Куби апсолутно спадају у такву врсту збивања, али са можда и највећим значајем од свих горе наведених примера. Тај значај огледа се у томе што се у тих 13 дана тог октобра 1962. одлучивало о судбини света и човечанства. Ово није нека флоскула, толико излизана, која се може чути из уста неодговорних политичара, њихових полтронских аналитичара и новинара или неких некомпетентних и неостварених људи који су жељни да буду у центру пажње бомбастичним реченицама и изјавама којима преувеличавају неки догађај зарад неког ситносопственичког интереса. Ово је догађај који, да се одиграо на другачији начин и да није превладао разум, је могао да означи у најмању могућу руку крај живота и света на планети Земљи какав човечанство познаје од свог постанка уз све промене које су у животу људи настале развојем цивилизације. А разум је превладао у дословно последњим тренуцима.

Кубанска криза, Кубанска ракетна криза, Карипска криза или Октобарска криза – назив овог догађаја варира у зависности кога и у ком делу света питате, у Европи су у употреби прва два израза, у Русији трећи, а на Куби четврти – представљао је најтежи тренутак Хладног рата, слободно се може рећи и 20. века, а вероватно један од најтежих, ако не и најтежи у догледној историји света. Тада су две највеће и најмоћније силе у историји света, Сједињене Америчке Државе (САД) и Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР) делили тренуци од међусобног рата који би, како је већ раније наведено, био кобан по човечанство не толико што се сукобљавају два највећа ривала или непријатеља у датом часу, већ због потенцијала разорности који су и једни и други имали оличеног у нуклеарном наоружању. Свет је могао да се увери како то наоружање „ради у пракси“ 6. и 9. августа 1945. године у Јапану, али није имао, већ је само могао да слуги,

прецизно сазнање шта употреба тог оружје доноси тада, 17 година касније након свог технолошког напретка у који је свет заплочио након Другог светског рата. Оно што је сигурно, збивања у Јапану у августу 1945. била би један мали оглед у односу на потенцијал збивања на Куби у октобру 1962. због потпуно другачијег контекста, моћи супротстављених страна, неупоредиво веће разорности нуклеарног оружја итсл.

Како је уопште могло да до једне такве могућности дође? Постављање овог питања је кључно, поготово када се узме у обзир шта је све донео, или боље рећи однео, Други светски рат у свету чија су сећања и ожиљци и даље били веома свежи, још ни пунолетни. Управо то је тема коју ћу покушати у овом раду да обрадим и објасним шта је то што је довело свет на ивицу провалије.

Као полазну и основну претпоставку, узећу то да је најодговорнији за једну такву ситуацију био, у ствари, међународни систем држава, односно структура истог тог система. Како је познато, након Вестфалског уговора из 1648. године, на свету више није постојао врховни ауторитет који ће одређивати или барем имати велики утицај у међусобном понашању држава. Стање настало након Другог светског рата са две суперсиле, без могућности иког трећег да им имало парира, створило је услове за овакву врсту конфронтације два ривала у стању међународне анархије. Поред тога, обрадићу и питања попут тога да ли је совјетско размештање ракета заправо био покушај заштите независности Кубе, као и то је ли сав узрок у дубоко супротстављеним идеологијама две суперсиле и њихових блокова сачињених од сателитских држава.

Сам рад бавиће се овом темом од објашњења контекста Хладног рата и међународних односа у истом, преко догађаја који су били они непосредни узроци и фактори за избијање саме кризе, почетка и тока кризе, па до њеног краја и последица које је она оставила за собом, како на односе између учесника саме кризе, тако и на саме међународне односе до краја 20. века.

1. КОНТЕКСТ ХЛАДНОГ РАТА

Хладни рат представља историјски период у међународним односима који је трајао од друге половине четрдесетих до краја осамдесетих и почетка деведесетих година 20. века. Проистекао је из епилога Другог светског рата као једна од његових последица. Наиме, Силе Осовине, које су чиниле у првом реду Немачки Рајх, Италија и Јапан, поражене су од Савезника, у првом реду САД-а, Уједињеног Краљевства и СССР-а. Три носеће земље оба пакта и тада владајућих идеологија, САД, СССР и Немачки Рајх су суштински биле непријатељске свака са сваком, али су САД и СССР успеле да нађу заједнички језик у том рату и да се нађу на истој страни, упркос потпуној супротности идеологија. САД су биле носиоци представничке демократије и капиталистичког начина производње и биле су базиране на тржишној, отвореној привреди, док је СССР представљао прву комунистичко-социјалистичку државу на свету, базирану на планској привреди. Једна другу, ове две идеологије су искључивале. Ипак, након краја рата, како разлика у идеологијама, тако , пре свега, и нови светски поредак су условили да се ове две, сада суперсиле, нађу на супротним странама.

Пред крај рата, када је Немачки Рајх потискиван са истока од стране СССР-а, а са запада од САД-а, долазило је и до ширења зона сопственог утицаја ове две земље током ослобађања поробљених држава од нацизма. Почетком маја 1945. године, Црвена армија је ушла у Берлин, успут ослободивши земље средње и југоисточне Европе од нацизма доносећи комунизам са собом у Пољску, Чехословачку, Мађарску, Румунију, Бугарску, Албанију, Југославију, а напослетку и у новоосновану Немачку Демократску Републику (Источну Немачку). Без обзира на ратно савезништво, на западу је постојао озбиљан страх од налета СССР-а и увођења комунизма, па је у Немачкој дошло до разграничења западне (америчке) и источне (совјетске) зоне утицаја. Тако ће и остати све до почетка деведесетих година 20. века и номиналног краја Хладног рата.

Како су САД 1945. развиле, а затим и употребиле нуклеарно оружје, а СССР прву нуклеарну пробу извео 1949. и како су обе земље биле огромне и по површини, броју становника и својој свеукупној војној моћи да им се ниједна друга земља није могла приближити, дошло је до јединствене ситуације која се у историји света, изузев у неким

случајевима у античком периоду, није десила – да у међународним односима дође до биполарног поретка. Тада дефинитивно почиње ривалство, а може се рећи и непријатељство између ове две државе и њихових блокова, али да ли је само идеологија разлог томе или постоји неки други, суштински разлог?

Као што је већ споменуто, свет од средине 17. века карактеришу суверене државе које су формално једнаке, са једнаким правима, без неког врховног одлучиоца и судије у њиховим међусобним односима. На основу такве ситуације на терену, тумачење односа међу државама се своди на две школе мишљења – реализам и либерализам. Реалистичко гледиште међународних односа полази од става да су државе главни актери међународне политике, да је њихово понашање зависно махом од спољашњег окружења и да је рачуница моћи и стицања моћи основа спољне политике држава (Миршајмер, 2009: 40-41). Са друге стране, либерализам такође као носећи став има да су државе главни актери међународних односа, али за разлику од реализма, њихово понашање зависи пре свега од унутрашњих фактора, што је кључна разлика (Миршајмер, 2009: 38). На основу тога, понашање држава зависи од њиховог унутрашњег уређења, па ако су оне демократске, онда су добре, а ако су, рецимо, диктаторске, онда су лоше и самим тим онда те лоше државе посежу за калкулацијом моћи у односу на друге државе, јер добре државе су у добрим односима са другима, па им чинилац моћи није битан (Миршајмер, 2009: 38). С обзиром на то да је либералистичко гледиште на међународне односе било доминантно после Првог светског рата, али да није прошло тест времена, јер је кроз двадесетак година избио нови, још већи и разорнији рат, Други светски рат, оно је на неки начин гурнуто у страну, а реализам је постао темељно гледиште за проучавање и вођење међународних односа. С тога, карактер Хладног рата је можда најбоље сагледати са реалистичких позиција, а првенствено са позиције структуралног реализма (неореализма) који управо структуру међународних односа узима као основу проучавања истих, што се подудара са основном претпоставком овог рада по питању узрока Кубанске кризе.

Структурални реализам, кога је утемељио Кенет Волц, темељи се на тези да државе теже да опстану као суверене и независне јединице у систему међународних односа, а да, с обзиром на постојање анархије и формалне једнакости држава и немања врховног ауторитета, оне прибегавају моћи управо да би у таквом анархичном поретку опстале

(Ејдус, 2017: 65). Према Волцу, међународна структура се састоји од три елемента: принципа уређења, карактера јединица и расподеле способности (Ејдус, 2017: 65). Ова три елемента Волц упоређује кроз пример хијерархичног и анархичног система где се у хијерархији принцип уређења базира на односима надређености и подређености, где јединице система имају јасно одређене функције и способности, док у анархичном систему јединице су у формалној једнакости, државе немају јасно одређене функције и имају различите способности у односу на задатке које треба да изврше (Ејдус, 2017: 65-66). Кенет Волц распознаје две врсте система међународних односа када је у питању број великих сила - биполарне и мултиполарне и сматра да су биполарни стабилнији због мање међузависности и неизвесности у намерама и способностима ривала (Ејдус, 2017: 66). И Џон Миршајмер, утемељитељ теорије офанзивног реализма, такође дели Волцово мишљење да су биполарни системи стабилнији од мултиполарних. Он наводи следеће: „Рат је вероватнији у мултиполарном него у биполарном систему из три разлога. Први – постоји више могућности за рат, зато што у мултиполарном систему има више потенцијално конфликтних парова. Други – неравнотежа моћи је уобичајено стање у мултиполарном свету и зато велике силе могу да добију рат; такво стање отежава спровођење стратегије одвраћања, а рат чини вероватнијим. Трећи – могућности за погрешну калкулацију су веће у мултиполарном систему: државе можда верују у своју способност да изврше притисак на другу државу или да је освоје, а у ствари је немају“ (Миршајмер, 2009: 413).

Када се ствари сагледају са временске дистанце од неколико деценија када се овај рад пише и више од тридесет година након краја Хладног рата, може се закључити да је Волцова теза о стабилности биполарног поретка у односу на мултиполарни генерално била исправна, али уз одређену задршку. Чињеница јесте да од друге половине 17. века до данас су се скоро сви мултиполарни поретци завршавали великим ратом између две или свих сила (актуелни поредак за који можемо рећи да је мултиполаран ниједном до данас није произвео ни близу ситуацију рата између великих сила - осим ако изузмемо дешавања из 12. јуна 1999. око аеродрома Слатина код Приштине који више одаје утисак анегдотског - али то не значи да ће се тако и завршити), а да за време трајања биполарног поретка Хладног рата, директног сукоба две силе није било. Међутим, тај период светске историје није без разлога назван „хладним ратом“ с обзиром на, мање-више, константне

индиректне сукобе САД-а и СССР-а (Корејски, Вијетнамски, Авганистански, само су неки од њих), тј. прокси ратове које су ове две силе водиле на трећим местима.

До 1962. године и кризе на Куби, две суперсиле су имале већ дугачак стаж индиректних сукоба и међусобних оптуживања: Берлинска криза 1948-1949, која је имала епилог у стварању капиталистичке Савезне Републике Немачке или Западне Немачке као савезника САД-а и комунистичке Немачке Демократске Републике или Источне Немачке као савезника СССР-а; Корејски рат 1950-1953; Мађарска криза 1956; друга Берлинска криза 1958-1961, са епилогом дизања зида између Западног и Источног Берлина који је постао вероватно највећи симбол Хладног рата. Поред тога, ове две суперсиле су већ на почецима Хладног рата чврсто утврдиле себе и своје партнере, савезнике или сателите како се узме, у два велика војна савеза: Северноатлантски војни пакт (НАТО) и Варшавски пакт.

НАТО је формиран 1949. године Северноатлантским уговором који је предвиђао НАТО као одбрамбени савез са циљем заштите безбедности и слободе оних држава које су потписнице споразума, савез који је утемељен на колективној и индивидуалној самоодбрани у складу са Повељом Уједињених Нација и обавезом свих чланица да помогну другој чланици или чланицама у случају да су нападнуте, која је одређена у члану 5 уговора (Кековић, Димитријевић, 2017: 401). У тренутку оснивања, савез је бројао 12 чланица (САД, Канада, Португалија, Француска, Италија, Белгија, Холандија, Луксембург, Данска, Норвешка, Исланд и Уједињено Краљевство), да би до 1955. тај савез добио још три чланице – Грчку, Турску и СР Немачку (Стајић, 2015: 103). Одговор СССР-а био је стварање Варшавског уговора 1955, након што је те године у НАТО примљена СР Немачка (Кековић, Димитријевић, 2017: 406). Пакт је формиран на бази Уговора о пријатељству, сарадњи и међусобној помоћи који је као обавезе чланица, између осталог убрајао помоћ другој чланици или чланицама ако су угрожене, међусобној сарадњи и немешању у унутрашња питања (овај принцип је нарушен већ наредне године уласком трупа СССР-а у Мађарску), чиме је савез свакако имао карактер колективне одбране (Кековић, Димитријевић, 2017: 406). Савез је образовало 8 земаља: СССР, Пољска, Источна Немачка, Мађарска, Чехословачка, Румунија, Бугарска и Албанија (својевољно иступила 1968.) (Кековић, Димитријевић, 2017: 406).

Увидом у уговоре ових савеза се јасно види њихов одбрамбени карактер. То се може слободно тумачити оном Волцовом кључном тезом о првенственој жељи држава за опстанком у међународној арени. До краја Хладног рата, ови савези се директно нису сукобили, међутим, до тога је замало дошло већ поменутог октобра 1962, захваљујући водећим силама ова два савеза, чији би сукоб свакако био проширен и на њихове савезнике према слову оснивачких уговора оба пакта.

Слика 1: Берлински зид

Преузето са: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Berlinermauer.jpg>
(12.11.2021.).

2. КУБАНСКА РЕВОЛУЦИЈА

Говорити о Кубанској кризи, њеном настанку, узроцима, последицама не може се без упознавања са једним од њених најважнијих посредних узрока, догађајем који ће најпосебније утицати на политику САД-а током Хладног рата – Кубанском револуцијом.

Куба је острво које је око 400 година било посед Шпанске Краљевине још од Колумбовог открића Новог света Европљанима. Та ера завршила се 1898. године. Већ три године, на Куби је буктао рат за независност који су подигли Кубанци против шпанске власти, а након уласка у рат САД-а против Шпаније 1898. године и победе Американаца те исте године, САД је од Шпаније преузела Филипине, Порторико и Кубу (Стојановић, 2015: 64). Куба је 1902. добила независност, али је она била суштински контролисана од стране САД-а. Американци су преузели контролу над заливом Гвантанамо на самом југоистоку острва и ту подигли своју базу, а у два случаја су се, 1906-1909 и 1917, искрцали на острво зарад „успостављања реда“ (Стојановић, 2015: 64). Током председниковања Френклина Рузвелта, амерички маринци су остали само у бази у заливу Гвантанамо и Куби је дозвољено да самостално склапа уговоре (Стојановић, 2015, 128). Од тог периода, како директно, тако и индиректно, први човек Кубе био је генерал Фулхенсио Батиста. Прво је за време Другог светског рата био председник, па је након тога на власти била коалиција комуниста и конзервативаца, да би државним ударом марта 1952. успоставио диктатуру (Стојановић, 2015: 245). Наиме, три месеца пре избора, где је предност имао кандидат Ортодоксне партије, супарника Батисте, генерал је свргао дотадашњег председника Карлоса Прија Сокараса и успоставио ауторитарни режим близак САД-у (Рамоне, 2017: 616-617). На власти је остао наредних скоро седам година и те године биле су кључне за даљу будућност Кубе. Од почетка своје страховладе генерал Батиста се суочио са великим противљењем доброг дела становништва Кубе његовој владавини. Један од првих корака борбе покренула је група младих предвођена тада непознатим младићем Фиделом Кастром тако што је 26. јула 1953. ова група напала касарну Монкада (Рамоне, 2017: 617). Након одређеног боравка у затвору, Кастро је 1955. оформио групацију Покрет 26. јул (по датуму напада на касарну Монкада) и због немогућности деловања под Батистиним режимом убрзо одлази у Мексико где окупља

људе за оружани устанак притом упознајући тамо Ернеста Че Гевару (Рамоне, 2017: 618). Покрет се у децембру 1956. искрцава на острво у близини планине Сијера Маестре и наредне две године води отворене борбе са Батистином војском, да би 1. јануара 1959. револуционари ушли у Хавану, а Батиста у новогодишњој ноћи са најближим сарадницима напушта земљу (Стојановић, 2015: 245). Тиме је на Куби на власт дошао револуционарни покрет, који није одмах показивао идеолошки предзнак.

Како је текла 1959. година, није изгледало да ће се односи Кубе и САД-а погоршати. Фидел Кастро, који је у међувремену постао премијер, посетио је у априлу САД и обавио разговор са америчким потпредседником Ричардом Никсоном (Рамоне, 2017: 621). У разговору са америчким председником Ајзенхауером, између осталог, је говорио и да је антикомуниста (Стојановић, 2015: 245). Међутим, низом реформи које је Кастрова влада спровела, почев од аграрне из маја месеца те године, Куба је изазвала сумњу САД-а да се приближава социјализму. Како се приближавао крај године, тако је неповерење САД-а према намерама Кубе бивало све веће, па је председник Ајзенхауер крајем октобра прихватио акциони план који су му предложили Министарство спољних послова и Централна обавештајна агенција (ЦИА) за спровођење тајних акција према Куби и подршку контрареволуционарима, а у децембру и план који има за циљ рушење Кастра кроз годину дана (Рамоне, 2017: 622). Након што су почетком 1960. кубанске власти национализовале америчке компаније које су се бавиле производњом шећера, америчке власти су смањиле квоте за увоз шећера Куби, а кулминација се догодила када су национализоване и нафтне компаније (Стојановић, 2015: 245-246). Оснивањем Комитета за одбрану револуције од стране Кубе, односи су скоро прекинути увођењем потпуне блокаде трговине са Кубом од стране САД-а (Стојановић, 2015: 246).

Односи Кубе и САД-а добили су интернационалну ноту (у смислу да долази до укључења треће стране у њихов однос) почетком 1960. Тада, у фебруару месецу, на Кубу стиже Анастас Микојан, заменик председника Владе СССР-а и након тога СССР Куби одобрава зајам и договара увоз кубанског шећера и продају нафте Куби (Рамоне, 2017: 622). Након тога, у мају месецу исте године, Куба званично успоставља поново односе са СССР-ом који су били обустављени за време режима генерала Батисте (Рамоне, 2017:

623). Тако СССР долази до једног веома важног савезника који се налази на само 150 км од територије свог највећег ривала, САД-а.

Због чега САД тако бурно реагује на збивања у једној, да кажемо, суседној земљи, неупоредиво слабијој и немоћнијој од њих самих, која здраворазумски гледано тешко може да их иоле угрози? Може се дати више од једног одговора на ово питање. Један одговор јесте свакако слеђење политике која је још у првој половини 19. века дефинисана као Монроова доктрина. Тадашњи председник САД-а Џејмс Монро је 1823. године представио план политике САД-а на целокупном америчком континенту у обраћању Конгресу (Миршајмер, 2009: 312). У тој доктрини изнета су три кључна става: САД се неће мешати у ратове које воде европске силе између себе; европске силе неће више моћи да долазе до нових територија на Западној хемисфери – председник је изјавио: „Амерички континенти од сада се неће сматрати предметом будуће колонизације било које европске силе“; европске силе неће склапати било какве савезе са независним државама Западне хемисфере нити их на било који начин контролисати - „код влада које су објавиле своју независност и одржавале је... било какво деловање у сврху њиховог сузбијања или контроле њихове судбине од стране било које европске силе не можемо да посматрамо ни у једном другом светлу, осим као израз непријатељског става према Сједињеним Државама“ – рекао је Монро (Миршајмер, 2009: 312).

Упознавање са овим ставом даје јасну слику „алергичности“ САД-а на било коју политику било које земље у све три Америке која одступа од „америчких интереса“ на том простору, као што је то била политика револуционарне владе на Куби, поготово након успостављања односа са СССР-ом. Друго, САД, као што је речено, баштине либерални капитализам у пуном смислу чија је суштина слободно тржиште и светиња приватног власништва, што је на Куби почело да се урушава национализацијом земљишта и постројења која су била у власништву америчких предузећа и држављана, што у многоступе подсећа, а касније ће се успоставити и као тачно, на неки облик социјализма или комунизма, који за САД представља ноћну мору. Трећи разлог је тесно повезан са првим, а то је да сада, после много година, долази до тога да на територији све три Америке постоји још једна сила која има утицаја на тамошња збивања па макар то било само у једној земљи – у овом случају Куби – и то не било која сила, већ амерички највећи

непријатељ, „империја зла“ како су је називали, СССР. Све наведено представља разлоге политике САД-а према Куби након 1959.

Потврду тога, САД су саме дале априла 1961. Тада се догодила једна од највећих срамота спољне политике САД-а у њеној историји са којом би можда могла да се пореди само ситуација из августа 2021. године у Авганистану, приликом крајње хаотичног повлачења америчких трупа из двадесетогодишњег рата у тој земљи, након чега је стање на терену поново постало скоро истоветно оном пред њихову интервенцију двадесет година раније.

Након што су у јануару 1961. у потпуности обустављени односи између САД и Кубе, а Кастро почео да се изјашњава као марксиста, САД су донеле одлуку о покретању једне хитне акције против кубанског режима (Стојановић, 2015: 283). План је био да се изврши инвазија на Кубу тако што ће се на острво прво искрцати наоружане кубанске избеглице - противници Кастровог режима, а након тога и амерички маринци (Стојановић, 2015: 284). За место искрцавања одабран је Залив свиња на јужној обали острва. План је био спреман већ почетком године, али је његово спровођење до краја онемогућио избор новог председника САД-а Џона Кенедија, који није могао тај план да заустави према речима одређених историчара, али је одлучио да се амерички маринци не искрцају, већ само кубански контрареволуционари (Стојановић, 2015: 284). Искрцавање се завршило катастрофално. САД су сматрале да ће искрцавањем контрареволуционара доћи и до устанка кубанског становништва против режима, али догодило се супротно – кубански народ је остао веран револуционарном режиму. На две плаже залива, Хирон и Дугој плажи, искрцало се око 1500 контрареволуционара које је кубанска војска савладала за непуна три дана притом заробивши њих око 1200 (Рамоне, 2017: 625). На крају, да понижење по САД буде веће, Куби је плаћено око 53 000 000 долара у прехранбеним производима и лековима за пуштање тих 1200 заробљених контрареволуционара (Рамоне, 2017: 625). Тиме се завршила једна крајње трапава акција САД-а, а кубански режим добио је велику сатисфакцију, како у својој земљи, тако и у иностранству.

Стиче се утисак да нови председник САД-а у том тренутку, Џон Кенеди, није био вољан да се та акција изведе. До тог закључка се може доћи управо по томе што је одлучио да маринци не пруже помоћ искрцаним контрареволуционарима, чак и када је

било јасно да су у тешкој ситуацији. Може се наслутити да је тиме хтео да „опере“ САД од евентуалне одговорности пред светским мњењем, мада је свима било јасно да су САД итекако умешане у тај догађај.

Овај став делио је и Фидел Кастро који није кривио самог Кенедија за инвазију говорећи да је то план Ајзенхауера и Никсона који је Кенеди наследио и да га је са оклевањем и непотпуно дао да се спроведе (Рамоне, 2017: 267-268). Ипак, према Кастровим речима, од новембра 1961. до јануара 1963. изведено је укупно 5780 терористичких акција на Куби, које Кастро повезује директно са САД-ом позивајући се на планове деловања према Куби које је одобрио још председник Ајзенхауер (Рамоне, 2017: 251). Ове речи могу да се узму са резервом иако би се могло рећи да су званични подаци, с обзиром да долазе од највишег државног функционера који свакако има потпору за те тврдње. На крају, инвазија у Заливу свиња представљала је само загревање за догађај који ће довести до врхунца америчко-кубанске драме која ће постати и светска драма на две недеље.

Слика 2: Географски приказ Залива свиња

Преузето са: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/BayofPigs.jpg> (13.11.2021.).

3. КУБАНСКА КРИЗА

3.1. Увод у кризу:

Сви догађаји који су се догодили, пре свега, од 1959. године представљају увод у Кубанску кризу и неизоставни су чиниоци тог збивања. На нивоу односа између Кубе и САД-а, наставило се са заоштравањем. У јануару 1962, Куба је искључена из Организације америчких држава, на захтевање САД-а, десетак дана касније, председник Кенеди доноси одлуку о потпуној блокади Кубе у економском, трговинском и финансијском смислу, да би се овај низ потеза завршио потпуном забраном увоза било чега са Кубе у САД (Рамоне, 2017: 625-626).

Када су у питању односи САД-а и СССР-а, Куба је била само још једна у низу противречности ове две суперсиле. Од посете Микојана Куби фебруара 1960, односи Кубе и СССР-а су били све приснији и ближи и њихови интереси су се савршено поклапали. Куба је са новим режимом била у великој опасности од САД-а, како због географске близине, тако и због до тада велике зависности читаве кубанске економије од САД-а, па је заштиту могла да потражи у јединој земљи која је могла да парира америчкој моћи – СССР-у. Са друге стране СССР је у свом ривалству и непријатељству са САД-ом коначно могао да им се и у буквалном смислу приближи и „дође на праг“.

Све реакције САД-а по питању ситуације на Куби могу се сагледати и тумачити и из следећег угла. Наиме, како је већ речено, Монроова доктрина била је водила у америчкој спољној политици од њеног представљања и временом, САД су успеле да „избаце“ са целокупног америчког континента све европске силе. Уједињеном Краљевству, Француској, Шпанији, Холандији остали су само мали поседи који су из угла САД-а били безначајни, а и у међувремену, поготово од почетка Хладног рата, ове државе су постале директни или индиректни амерички савезници. Самим тим, САД су јако дуго биле изоловане од било какве опасности „на свом терену“. Али сада, само 150 км од своје територије налази се један нови, мали, али веома битан савезник њиховог највећег непријатеља. То је свакако нешто потпуно ново и неуобичајено за америчке услове и

почиње код Американца да ствара велики страх. Страх од новог и неуобичајеног је осећање које има већина, ако не и сви људи и то је део људске природе, а камоли држава у једном анархичном међународном поретку.

СССР са друге стране има исте такве страхове, али их доживљава на другачији начин јер је држава која има драстично другачији положај. Одмах на почетку Хладног рата, СССР је на својим границама имао државе које су врло брзо постале директни савезник САД-а. На крајњој северозападној граници то је Норвешка, на крајњој југозападној то је Турска које су обе убрзо постале део НАТО-а. СССР због тога није правио неку велику кризу, а зашто је то тако, може се објаснити тиме да је као континенталној сили то нужност географског положаја. На његовим крајњим југоисточним границама водио се и Корејски рат, директан сукоб две идеологије, али ниједног тренутка није се јавила могућност директне конфронтације две суперсиле.

Непосредно пре Кубанске кризе, САД и СССР имале су једну другу кризу, у Европи, која је већ споменута: Берлинска криза 1958-1961. Након прве кризе око Берлина 1948-1949, која је резултирала стварањем две Немачке, ова друга је резултирала, како је већ раније споменуто, највећим симболом Хладног рата – Берлинским зидом. То је била прва велика директна криза две суперсиле након што је, после скоро тридесетогодишње владавине СССР-ом Јосифа Висарионовича Џугашвилија Стаљина, на чело СССР-а дошао Никита Хрушчов. Стаљин је у очима многих у западним држава био тиранин и крволок не много бољи од Адолфа Хитлера, а након његове смрти и реформи које је спровео Хрушчов, пре свега у постепеном одбацивању култа личности који је Стаљин неговао, као и одређених спољнополитичких потеза – рецимо, извињење Југославији за резолуцију Информбироа из 1948. и практично признања сопствене одговорности за то, што је крајње неуобичајено за највеће силе – ушло се у нови период Хладног рата који је довео до привидног отопљења у односима две суперсиле које је међутим кратко трајало. Како Хенри Кисинџер наводи „полазећи од претпоставке о суштинској хармонији, неспоразуме са Совјетима Труман није приписивао сукобљеним геополитичким интересима, већ „лошем понашању“ и „политичкој незрелости“. Другим речима, он је веровао у могућност да се Стаљин натера на „нормално“ понашање. Постепено суочавање са реалношћу, односно с чињеницом да затегнутост између Совјетског Савеза и Сједињених Држава није

проузроковао неки неспоразум, већ да је суштинске природе, означило је почетак хладног рата“ (Кисинџер, 1999: 355). Ове његове речи довољно добро описују суштинске разлоге сукоба две суперсиле и то да персонална промена на челу једне земље не значи и промену целе политике.

3.2. Учесници:

Слика 3: Никита Хрушчов, Фидел Кастро и Џон Кенеди

Преузето са: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSWr1DCw0v7_8cIfpp-RYtR2FncbmHZswfjPg&usqp=CAU (18.11.2021.).

Иако се цела криза и ситуација дешавала на Куби, може се рећи даје ипак она била само споредан учесник, а да су главни учесници САД и СССР и њихови лидери Џон Кенеди и Никита Хрушчов.

У политичком систему САД-а председник државе представља окосницу вођења политике и суштински једини део извршне власти. Он представља првог човека државе, администрације и има функцију врховног команданта оружаних снага, па му то све даје могућност поприлично самосталног и независног деловања (Младеновић, Иваниш,

Јефтић, 2016: 38). Поред свега наведеног „у случају рата и ванредних околности, председник добија од Конгреса овлашћења да предузима ванредне мере, води националну економију и штити безбедност земље“ (Младеновић, Иваниш, Јефтић, 2016: 39). Ову функцију је од јануара 1961. у САД обављао Џон Кенеди након победе на изборима у новембру 1960.

Кенедијев поглед на спољну политику био је особен. Био је критичар начина на који су устројене Уједињене Нације говоривши да ће оне бити „производ истих страсти и себичних погледа који су створили Версајски мир“ (Барнс, 1961, 66). Ово може да се протумачи као један приступ супротан реализму у међународним односима и себичности држава коју им реалисти приписују. Такође, био је противник комунизма, а могло би се рећи и велики противник на основу његове критике политике САД-а према Кини током тамошњег грађанског рата крајем четрдесетих када је као члан Конгреса прозвао и Белу кућу и Стејт Департмент као одговорне што комунизам побеђује у Кини (Барнс, 1961: 95). Ипак, у поменутом ставу о Уједињеним Нацијама, Кенеди је прихватио њено постојање уз услов „да се она не коси са начелима Монроове доктрине“ (Барнс, 1961: 66).

СССР је као комунистичка држава имао политички систем базиран на јединству власти којим је доминирала Комунистичка партија. Она је била једина партија у држави и систему који је називан „бирокарским социјализмом“ са доминацијом једне партије (Младеновић, Иваниш, Јефтић, 2016: 29). Никита Хрушчов је 1953. године преузео вођство над Комунистичком партијом СССР-а и тако практично наследио Стаљина на челу земље.

Након смрти Стаљина, Хрушчов је преузео функцију Првог секретара партије, функцију која је променила свој назив – до тада се звала Генерални секретар – што је било другачије у односу на Стаљиново време само формално, у називу, али не и много другачије суштински (Бофа, 1976: 327). Хрушчов је био само један од могућих наследника Стаљина. Два најважнија били су први Стаљинови сарадници - Лаврентије Берија, министар унутрашњих послова СССР-а и Георгиј Маљенков који је одмах по Стаљиновој смрти постао председник Министарског Већа СССР-а (Бофа, 1976: 316). Међутим, Хрушчов је успео да преузме управљање земљом када је у септембру 1953, изабран на место Првог секретара на пленуму партије, а Берија и Маљенков су неутрализовани свако

на свој начин. Берија је ухапшен и стрељан под оптужбом да је покушао државни удар (Бофа, 1976: 323). Маљенков је натеран да поднесе оставку након оптужби да је учествовао у „Лењинградској афери“ (Бофа, 1976: 330-331).

Споменуто је раније у тексту да су многи у САД-у имали став да ће Хрушчов бити човек сарадње, за разлику од Стаљина. Хенри Кисинџер наводи да је такав став имао и амерички потпредседник у Ајзенхауеровој администрацији Џон Фостер Далес који је након 20. Конгреса КПСС-а 1956. изјавио да види „значајну промену“ у политици Совјета и да он сматра да су они дошли до закључка да треба да промене приступ према некомунистичком свету (Кисинџер истиче и то да је Далес био веома скептичан посматрач политичке сцене СССР-а, што је битно нагласити у овом контексту) (Кисинџер, 1999: 507). Слично је о совјетском лидеру мислио и председник Ајзенхауер који је након почетка Берлинске кризе мислио да је Хрушчов човек који највише улива наде за мир и његово очување (Кисинџер, 1999: 511). Наравно, то је само субјективно виђење америчке политичке елите о првом човеку свог највећег ривала. Да ли је Хрушчов био искључиво ратоборан или је у условима Хладног рата то тако само изгледало Американцима у његовом покушају да заштити интерес своје земље, може се дискутовати.

У делу текста везаном за Кубанску револуцију описан је долазак на власт Фидела Кастра и његове групе. У 1962. години, он је кубански премијер и формално и суштински први човек Кубе. Кубански политички систем је био врло сличан совјетском са принципом јединства власти.

3.3. Размештање ракета:

Клице кубанске ракетне кризе почињу да се јављају у пролеће 1962. године. Према речима Фидела Кастра у својој исповести новинару Игнасију Рамонеу, Совјети су кубанском руководству пренели да су открили да Американци планирају инвазију на Кубу користећи се притом и копненим и морнаричким и ваздушним снагама и да је тај план усвојен негде у фебруару текуће 1962. године (Рамоне, 2017: 270). На питање шта Кастро мисли о томе, кубански премијер је совјетским званичницима Шарафу Рашидову и

маршалу Сергеју Бирјузову пренео да СССР јавно саопшти да ће сваки напад на Кубу сматрати као напад на њих саме, а они су му предложили да као конкретан потез, који ће пратити то саопштење, разместе неколико ракета средњег домета на Куби (Рамоне, 2017: 270-271). Кастро се након састанка са „Националним вођством Револуције“ са тим сложио, мада, по сопственим речима, није био срећан што би те ракете могле да се разместе на Кубу јер ће онда по Латинској Америци Куба добити етикету совјетске базе (Рамоне, 2017: 271). Сам Кастро је свакако био свестан да Совјети не штите само кубанску независност, већ и желе, како је сам рекао, „да побољшају односе стратешких снага, што значи постављање њихових ракета на Кубу, што је једнако предности које су добиле Сједињене Америчке Државе постављањем сличних ракета у земљама у суседству Совјетском Савезу: Турској и Италији“ (Рамоне, 2017: 271). Наиме, САД су скоро од почетка Хладног рата имали своје војне базе у Турској, граничној земљи СССР-у, а током 1961. и 1962. су тамо разместили и нуклеарне ракете, за разлику од СССР који такве базе у близини свог противника није имао (Стојановић, 2015: 285-286).

Као што је раније у тексту назначено, СССР је добио прилику да дође на „амерички праг“ и покушао је то да искористи. Имати у непосредном суседству војну базу свог највећег непријатеља са ракетама које веома лако и брзо могу да нападну земљу је нешто што нимало није лагодно ни за једну државу и оправдано изазива страх поготово у контексту хладноратовског ривалства. Увести свог највећег непријатеља у исту ситуацију је прилика каква се у таквој ситуацији међународних односа не сме пропустити. Не само да се остварује стратешка равнотежа како је то рекао Кастро, већ и равнотежа страха. Зато је мало уверљива теза Хенрија Кисинџера, коментаришући ситуацију око Берлина, да је Хрушчов „на крају покушао да изађе из ћорсокака тако што се упустио у катастрофалну авантуру са стационирањем ракета на Куби“ (Кисинџер, 1999: 521). Уз то, Кисинџер сматра да је Хрушчов то извео да би, ако успе у томе, добио једну веома јаку позицију пред неке будуће преговоре око Берлина (Кисинџер, 1999: 525). Сводити кризу на Куби као пуки продужетак Берлинске кризе 1958-1961 делује неозбиљно, поготово тезом да је то „катастрофална авантура“ занемарујући такве исте ракете које САД имају у Турској, граничној земљи СССР-у. С обзиром да Хенри Кисинџер никако није неко ко је неозбиљан и непознаје међународне односе, биће да је овакво његово размишљање можда плод тога да му је тешко да призна један такав обавештајни пропуст своје земље - да не

примети допремање једног таквог наоружања на време у свом непосредном суседству - као и један изузетан стратешки потез највећег ривала његове земље. Због тога, можда, у својој књизи Кисинџер помиње Кубанску кризу у траговима. Свакако да су на Кубанску кризу битно утицали неразумевање и спорење западних земаља и СССР-а око Берлина, али то је само споредна ствар у односу на изнету аргументацију о ситуацији на терену у 1962. години која се не може сагледавати изван контекста Хладног рата.

Током лета те године, СССР је почео са допремањем оружја на Кубу. САД су приметиле допремање оружја, али је Хрушчов уверавао Кенедија да је оружје одбрамбено (Рамоне, 2017: 272-273). Кастро сматра да је Кенеди поверовао у ове Хрушчовљеве наводе, јер су ракете имале првенствено одбрамбени задатак иако су технички нападачко оружје, па је сам Кенеди дошао до закључка да ту нема ракета средњег домета (Рамоне, 2017: 273). Договорено је слање 42 ракете које су до Кубе допремљене (Рамоне, 2017: 271-272). Октобар месец је био почео, али САД и даље нису имале податке о томе да је на Кубу допремљено оружје које ће их, када сазнају за њега, ужаснути.

3.4. Врхунац кризе и њен завршетак:

Суштински гледано, криза започиње 14. октобра. Тога дана, амерички шпијунски авион У-2 прелеће над Кубом и фотографише лансирне рампе ракете (Рамоне, 2017: 273). Када су снимци обрађени и када је схваћено да су Совјети разместили ракете средњег домета на острво, ситуација је кренула да се озбиљно заоштрава. Председник Кенеди је о свему томе обавештен 16. октобра, а 22. октобра је криза дефинитивно почела (Рамоне, 2017: 273). Тога дана Кенеди се обратио јавности и упознао је са ситуацијом да су ракете на Куби размештене и најавио карантин око Кубе (Стојановић, 2015: 286). Кенеди се између тих шест дана, од момента када је сазнао за ракете до момента обраћања јавности, састао са врхом државе и одлучио да уведе поморску блокаду острва коју је назвао карантином да не би изразом „блокада“ сигнализирао да је ратно стање већ почело (Стојановић, 2015: 286). То је претпостављало да ће америчка морнарица блокирати сваки приступ Куби. Совјети су издали саопштење да се неће обазирати на то и њихови бродови

су наставили да плове ка линији блокаде (Стојановић, 2015: 286). 24. октобра у 14 сати по локалном времену на Куби, отпочела је америчка блокада острва, а у том тренутку, према Кастровим речима, ка Куби су ишла 23 совјетска брода (Рамоне, 2017: 275).

Прави врхунац кризе и готово улазак у рат догодио се 27. октобра, када је батерија противваздушних ракета система САМ, која је била смештена у кубанској провинцији Оријенте и којом су управљали Совјети, извршила паљбу по америчком шпијунском авиону који је прелетао изнад провинције и оборила га, усмртивши притом пилота Рудолфа Андерсона (Рамоне, 2017: 276). Уз то, совјетски бродови се и даље нису заустављали и били су надомак линије блокаде. Амерички бродови су имали дозволу за напад у случају да совјетски бродови пређу линију блокаде и у моментима апсолутне напетости и већ наизглед неизбежног рата, совјетски бродови су се у последњем тренутку зауставили. Разлог њиховог заустављања лежи у томе да, како САД-у тако ни СССР-у, несумњиво није било у интересу да започну директан сукоб и тако униште једни друге и целу планету. Никита Хрушчов је непосредно пре него што су совјетски бродови требало да дођу на линију блокаде послао писмо свом америчком колеги. У том писму из 26. октобра је навео да СССР неће бити нуклеарно присутан на Куби, ако се САД обавезу да више неће покушавати свргавање Кастровог режима и освајање Кубе, а наредног дана је са Радија Москве позвао Американце да повуку своје ракете из Турске, да би Совјети повукли своје са Кубе (Стојановић, 2015: 286). Криза је наредног дана, 28. октобра завршена договором две стране око ракета. Њој је претходила тајна дипломатија две стране у којој су кључни актери били брат председника Кенедија Роберт и совјетски амбасадор у САД-у (Стојановић, 2015: 286).

Понашање Кенедија током кризе и потези које је вукао могу се добро разумети на основу теза које је давао о спољној политици, пре свега о СССР-у и Хрушчову, пар година пре кризе. У говору који је одржао у Сенату 1958, истакао је да постоји раскорак у нуклеарном наоружању у корист Совјета и да иако нико не би повољно гледао на то да се нуклеарно оружје употреби – алудирајући на потенцијални совјетски напад на САД – не треба то одбацити с обзиром на искуства са сулудим одлукама тоталитарних режима, попут Хитлеровог (Барнс, 1961: 224). Такође, у својој председничкој кампањи рекао је да САД морају да имају најјачу војну силу да би биле сигурне објашњавајући то следећим

речима: „Када Хрушчов говори о мирољубивој коегзистенцији, он сасвим јасно каже да тиме мисли на наше „сахрањивање“ средствима која нису везана за рат“ (Барнс, 1961: 306).

Претресајући стратегије којима велике силе могу да се опходе једне према другој зарад сопственог опстанка, Џон Миршајмер као једну од њих наводи уцену. Уцена је према његовом мишљењу привлачнија стратегија од рата, релативно је бесплатна, али је тешко остварива јер ће велике силе пре да се боре, него да прихватају уцену (Миршајмер, 2009: 189). Потез за који су се Совјети одлучили са размештањем ракета на Куби и начином разрешења кризе који је понудио Хрушчов и који су Американци прихватили се може назвати тактичком уценом. Стављањем Американаца у тешку ситуацију, Хрушчов је успео у уравнотеживању са Американцима тиме што је уценом да не смеју да „дирају“ Кубу издејствовао повлачење америчких ракета из Турске. У том моменту ни СССР ни САД више нису имале у непосредном суседству свог ривала такву врсту оружја.

Посебно интересантна ствар везана за ову кризу, али не и неочекивана, јесте то да се онај на чијем се простору криза и одигравала на крају није питао ни за шта о њеном свршетку. У питању је Куба. Много година касније, Кастро је изјавио да су за повлачење ракета са Кубе, он и његови сарадници сазнали из новина! (Рамоне, 2017: 276). Како је саопштио „нисмо били против било каквог решења јер је било важно избећи нуклеарни сукоб. Али Хрушчов је требало да каже Американцима: „Мора се разговарати и са Кубанцима““ (Рамоне, 2017: 276). Са друге стране у писму које је Никита Хрушчов послао Фиделу Кастру 30. октобра, два дана након завршетка кризе, као одговор Кастровом писму где се он жали да нису консултовани Кубанци поводом повлачења ракета, совјетски лидер истиче да сматра да су Кубанци консултовани од стране СССР-а на основу првог писма које је Кастро послао Хрушчову два дана пре краја кризе, у време највеће напетости, где Кастро преноси Хрушчову да Кубанци сматрају да је агресија на њих извесна најдаље за 72 сата, на основу чега Хрушчов сматра да су његове преписке са Кенедијем око завршетка кризе, где је затражио и гаранције САД-а да Куба неће бити мета напада, управо плод консултација са Кубом (Рамоне, 2017: 277-282). Кастро је остао при свом ставу око консултација и поновио да исто тако Куба није била консултована ни 1991. када је СССР повукао последње војнике са Кубе око чега се тадашњи совјетски лидер Михаил Горбачов договорио директно са америчким државним секретаром Џејмсом

Бејкером, као ни 2001. када је, сада већ руско руководство, на челу са Владимиром Путином затварало и премештало Центар за електронско истраживање који је био стациониран на Куби (Рамоне, 2017: 287-288). Ови примери довољно говоре о томе како велике силе умеју да се понашају према својим малим савезницима са једном дозом ниподаштавања, али и можда један ниво Кастрове наивности у истинске намере Совјета и њиховог присуства на Куби. То је један веома јак доказ у прилог тези да је Совјетима одбрана независности Кубе била споредна, секундарна ствар, а да је примарно било управо то да се размештањем нуклеарних ракета на Кубу, САД ставе у веома неугодну позицију и да је сада и СССР пришао такорећи у двориште САД-а и тиме добио један јак адут у међународном надгорњавању са Американцима.

Једна овако озбиљна и изузетно напета ситуација се разрешила веома брзо након њеног врхунца и момента када се сматрало да више нема повратка назад. Поред структуралних узрока, ваља напоменути и још један битан узрок ове кризе који је такође тесно повезан са структуром оваквог међународног система. То је ситуација која се у студијама безбедности назива безбедносна дилема. Концепт безбедносне дилеме је 1950. године увео Џон Херц описујући је на следећи начин: „тежња за очувањем безбедности... од напада, (државе) тера да стичу све више и више моћи да би избегле утицај моћи других. Ово заузврат, ствара код других осећај несигурности и приморава их да се припремају за најгоре. Пошто се нико никад не може осећати потпуно безбедно у свету сукобљених политичких заједница, настаје надметање за моћ, и зачарани круг безбедности и стицања моћи је на делу“ (Миршајмер, 2009: 65). Овиме је Херц јасно предочио то да у условима међународне анархије државе теже очувању безбедности (а свака тежња за очувањем безбедности полази од жеље за опстанком) наоружавајући се и покушавајући на тај начин да дођу до моћи која би могла да им гарантује опстанак. Друга држава која прати наоружавање ове прве, без обзира на то у шта је прва држава уверавала, не може да буде сигурна у њене намере јер због одсуства врховног ауторитета међу државама и њихове формалне изједначености нема никога ко би могао да спречи евентуалне нападачке намере прве државе, па и она почиње да се наоружава и да покушава да стекне додатну моћ. Тако се улази у једну бесконачну спиралу неповерења чији је узрок управо у међународном систему.

Кубанска криза је један веома добар оглед на тему безбедносне дилеме. Иако је, како је напоменуто, Хрушчов уверавао Кенедија да совјетско оружје није нападачко или бар да неће бити искоришћено зарад напада (с обзиром на нападачки карактер ракета), када су се Американци уверили шта је распоређено на Куби, они апсолутно и разумљиво нису могли да имају поверење у совјетске тврдње, поготово када се узме минули, скоро двадесетогодишњи, период ривалства и непријатељства ове две земље. Реаговали су у складу са тренутном ситуацијом и затражили моментално повлачење ракета. Са друге стране, СССР је размештањем ракета на Кубу умањио сопствени страх и безбедносну дилему тиме што они више нису били једини на чијим границама су распоређене ракете средњег домета, већ је сада у тој ситуацији био и њихов ривал. Након завршетка кризе и повлачења и једних и других ракета, обострани страх је умањен, безбедност увећана, али наравно, све је то само релативно, до поновне кризне ситуације која се може догодити и која ће опет своје дубоке корене имати у међународном систему држава.

Анализирајући ситуацију везану за Берлинску кризу 1958-1961, Кисинџер доноси један закључак који апсолутно може да се да и за Кубанску кризу: „Проблем у који су се уплеле суперсиле била је дилема карактеристична за нуклеарно доба. Оне су могле да искористе своје нуклеарне потенцијале за заштиту властитог опстанка, али их то оружје није могло навести на предузимање позитивних промена. Какав год ниво супериорности да се теоријски могао срачунати, ризик од нуклеарног рата био је несразмерно већи од било којег циља што би се могао постићи. Ни пет одсто ризика од рата није било прихватљиво с обзиром на цену као што је потпуно уништење властите земље – тачније цивилизације. Пред таквим ризиком на крају су устукнуле обе стране“ (Кисинџер, 1999: 521).

4. СВЕТ НАКОН ОКТОБРА 1962.

Пошто је свет избегао апокалипсу у дословно последњем тренутку, постало је јасно да се таква једна ситуација више не сме поновити. Иако су сви наслућивали колики разорни потенцијал нуклеарно оружје има, две нуклеарне силе су упркос томе опет биле на ивици рата. Због тога, током шездесетих година после кризе и седамдесетих година, појачани су дипломатски напори у постизању различитих договора који ће имати за циљ побољшање и повећање глобалне безбедности.

Први у низу оваквих договора био је „Споразум о забрани нуклеарних проби у атмосфери, свемиру или под водом“, познатији као „Споразум о делимичној забрани нуклеарних проби“ који су потисали САД, СССР и Уједињено Краљевство већ 1963, годину дана након кризе, којим је одређено да се нуклеарне пробе изводе само под земљом (Роквић, 2017: 100). Након овог споразума следили су: „Споразум о принципима који регулишу активности држава у истраживању и коришћењу космоса укључујући Месец и остала небеска тела“, познатији као „Космички споразум“ који је потписан 1967. и спречава постављање било каквог оружја за масовно уништење у космосу; „Споразум о забрани ширења нуклеарног оружја“ потписан 1968, којим је статус нуклеарних сила признат државама које су у том моменту имале нуклеарно оружје (САД, Уједињено Краљевство, Француска, Кина, СССР) и који је обавезивао друге земље да то оружје не развијају (упркос томе што се Израел, Пакистан, Индија и Северна Кореја тог споразума не придржавају, сматра се да је овај споразум спречио 26 држава да наставе нуклеарне војне програме које су започели); „Споразум о забрани полагања нуклеарног оружја и другог оружја за масовно уништење на морско и океанско дно и испод дна“ потписан 1971, итд (Роквић, 2017: 101). Ваља истаћи и то да је одмах након кризе између америчког и совјетског лидера успостављен такозвани „црвени телефон“ који је представљао могућност да се у хитним ситуацијама непосредно и брзо успостави веза између два лидера (Бофа, 1976: 393). Успостављање овакве везе је несумњиво била директна последица напетости коју је изазвала Кубанска криза.

Поред ових споразума, крај шездесетих и почетак седамдесетих година обележила је једна реч у међународним односима - „детант“. „Детант“ је био назив за политику попуштања у међународним односима која је навела кључне актере међународне политике на смањење затегнутости у својим међусобним односима. Кључни промотер те политике био је тадашњи амерички председник Ричард Никсон и његова администрација, док је СССР тада предводио Леонид Брежњев. Уз важне договоре и споразуме који су настали у овом периоду попут, на неки начин, обостраног међусобног признања две Немачке или Европске конференције о безбедности, из домена нуклеарног наоружања потписан је један изузетно важан споразум између САД-а и СССР-а. То је био „Споразум о ограничењу нуклеарног наоружања“ - такозвани САЛТ споразум, који је потписан 1972. године и који је предвиђао да се замрзне тренутно стање када су у питању нуклеарне лансирне рампе и подморнице обе стране (Роквић, 2017: 107). Исте године потписан је још један веома битан споразум између ове две суперсиле везан за противбалистичке ракете којим је ограничен њихов развој и распоређивање њихових система (Роквић, 2017: 107).

Може се рећи да је опасност коју је са собом носила Кубанска криза утицала и на односе две суперсиле током њихових наредних конфронтација. Недуго после кризе избио је Вијетнамски рат, а само пар година по његовом окончању и Авганистански рат. Међутим у тим сукобима у којима су обе стране учествовале посредно или само једна непосредно у датом тренутку, ни у једном моменту није дошло до могућег директног и отвореног сукоба. СССР се распао децембра 1991, две године након пада Берлинског зида и нестајања комунизма у источноевропским земљама, вазалима СССР-а, чиме је окончан Хладни рат, пре свега у идеолошком смислу. Ни после 1991, након успона Кине и ревитализације кроз коју пролази Русија, којом су ове две земље дошле у могућност да парирају у неком или великом броју аспеката САД-у и њиховог међусобног надметања у међународним односима, до данас није дошло до кризе ни близу сличне као што је то била Кубанска криза.

ЗАКЉУЧАК

У оквиру Хладног рата, за неких мање од педесет година, две суперсиле тог времена САД и СССР са својим блоковима су имале мноштво међусобних криза, вођења прокси ратова и разних других неспоразума. Кубанска криза је јединствен случај у њиховим међусобним односима по неколико ствари. Прво је свакако то што је ово био једини случај где су две стране не само могле, већ биле на ивици међусобног сукоба који би се извесно претворио у свеопшти нуклеарни рат. Друго ниједна међусобна криза ове две суперсиле није трајало тако кратко, а да је била толико интензивна и да се развијала таквом брзином у само неколико дана. Треће, Хладни рат је био најизразитији у Европи и европском комшилуку, иако су перјанице блокова биле, једна суштински неевропска земља, а више неевропска него европска. Ова криза је била, релативно гледано, једина права хладноратовска криза на целокупном америчком континенту што је додатна специфичност.

Основна теза овог рада јесте да је Кубанска криза избила првенствено због анархичне структуре међународног система. Он као такав нема врховни ауторитет који ће уређивати односе између самих држава, па одатле државе по свом нахођењу поступају у међународној политици настојећи да заштите своје државне и националне интересе. Односе у међународној политици могу да регулишу само државе међусобним договорима, али нема поверења и сигурности да ће се државе придржавати онога чиме су се обавезале. Из тога проистиче већ поменути феномен безбедносне дилеме што учеснике у међународним односима доводи до још већег неповерења. Како због тога, тако из због неких сопствених начела (нпр. Монроова доктрина), САД су на совјетско постављање нуклеарних ракета на Куби реаговале једино како су и могле у том тренутку – оштро и тренутно. Страх да би могле бити уништене, јер рат који је могао да избије не би био обичан конвенционални рат између две силе или у овом случају суперсиле већ нуклеарни, навео је Американце на хитно делање. Са друге стране, Совјети, већ неко време у сличној ситуацији као и САД, искористили су прилику која им се указала на Куби да свог такмаца уведу у исту ситуацију и тиме скину добар део терета коју им је споменути такмац наменио. Зашто би иначе било која земља која има нуклеарно наоружање, које само по

себи има потенцијал уништења човечанства, желела да нападне другу која такође има исти тип наоружања и тако уништи и саму себе? Рат нуклеарним наоружањем је на основу последица које он изазива сулуд, а тешко се може рећи да су на руководећим местима две највеће силе света свих времена седели људи са том врстом менталних проблема. Али, с обзиром на то да ниједну од ове две земље нико није могао да заустави у ономе што науме сем њих самих, иако потпуно ван памети, ниједан од ова два актера није могао да буде сигуран у праве намере размештања нуклеарних ракета од стране свог противника у „свом дворишту“. И размештање ракета на Куби, као и постављање ракета у Турској имају као претња само један циљ – отклањање страха од самог себе и „пребацивање лоптице“ противнику.

Обе суперсиле, а са њима и Кубу, као актера ове кризе покреће један порив – страх, страх за своју безбедност, наравно сваког у контексту своје величине, потреба и интереса. А тај страх генерише се одсуством неког ауторитета који би могао да уређује односе међу државама и тиме тај страх умањи. Сви други разлози су споредни и служе само као „зачин“ целој ситуацији.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Барнс, Џ.М. (1961). Џон Кенеди. Београд: Издавачки центар ПТТ - Београд.
2. Ејдус, Ф. (2017). Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои. Београд: Факултет политичких наука - Универзитет у Београду.
3. Кековић З. и Димитријевић И. (2017). Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
4. Кисинџер, Х. (1999). Дипломатија. Београд: VERZAL PRESS БЕОГРАД.
5. Миршајмер, Џ. (2009). Трагедија политике великих сила. Београд: Удружење за студије САД у Србији.
6. Младеновић, М. и Иваниш, Ж. и Јефтић, З. (2016). Политички системи у савременој међународној заједници. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
7. Рамоне, И. (2017). Фидел Кастро, Мој живот: биографија у два гласа. Београд: EVRO BOOK.
8. Роквић, В. (2017). Системи одбране. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
9. Стајић, Љ. (2015). Основи система безбедности. Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду.
10. Стојановић, Д. (2015). Рађање глобалног света 1880-2015: ваневропски свет у савременом добу. Београд: Удружење за друштвену историју.
11. Boffa, G. (1976). Povijest Sovjetskog Saveza II: Od Domovinskog rata do položaja druge velesile, Staljin i Hruščov. Опатија: „Otokar Keršovani“.

Слике:

Слика	1:	Берлински	зид.	Извор:	
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Berlinermauer.jpg (12.11.2021.).					
Слика	2:	Географски	приказ	Залива свиња.	Извор:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/BayofPigs.jpg (13.11.2021.).					

Слика 3: Никита Хрущов, Фидел Кастро и Џон Кенеди. Извор: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSWr1DCw0v7_8cIfpp-RYtR2FncbmHZswfjPg&usqp=CAU (18.11.2021.).